

küldött küldését Frankfurtba a nemzetgyűlésbe, mert a Németországgal való egyesülés civilizációt és szabadságot jelent a szláv uralommal szemben, melynek előhírnöke a horvát bán.

Június 15-én Pestről tudósítanak az írásunkban korábban már említett a Ceccopieri-ered katonáival való véres összeütközésről.⁶⁰

A tárgyalt négy lapról összefoglalólag azt mondhatjuk, hogy Magyarországgal szembeni jóindulatú elfogultságuk egyértelmű oka a szerkesztők, ill. munkatársak magyar származása. A magyar szerkesztők a forradalom évében Bécsben élő értelmiségiek (ügyvédek és egy orvos) voltak, akik emellett foglalkoztak újságírással is, és így váltak a magyar forradalom célkitűzéseinek hirdetőivé. Terjesztették a magyar igényeket, azt, hogy a *pragmatica sanctio* továbbra is érvényben van, megismertették az osztrák olvasókkal Magyarország államjogi helyzetét. Újra és újra megpróbálták elismertetni azt a gondolatot, hogy Magyarország Ausztriával egyenjogú állam. A magyar újságírókat állandóan foglalkoztatta Jellačić, a király által felmentett horvát bán burkolt támogatása. Két lap, a *Constitution* és az *Ungarn und Deutschland* azért különösen fontos, mert rajtuk keresztül kerül előtérbe egy szorgalmas magyar újságíró, Töltényi Miklós elfeledett tevékenysége. Sajnos ezeknek a lapoknak csak korlátozott hatásuk volt, mivel valószínűleg csak szerény nagyságú közönség ovasta őket, és mivel nem tartoztak a forradalom évének népszerű, radikális, szenzációhajász lapjai közé. Jelentőségük mégis kultúrtörténeti, mivel a magyar propaganda szószólói voltak külföldön.

RÓZSA MÁRIA

Az idősebb Zolnay Vilmos könyvei a nemzeti könyvtárban. Hamvas Béla *A száz könyvének* az Országos Széchényi Könyvtárban található muzeális példánya¹ további 51 kötet és a *Magyar Bibliophil Szemle* 1924–25. évi számainak társaságában vásárlás útján 1963-ban került a nemzeti könyvtárba korábbi tulajdonosától, Zolnay Vilmostól. Az 1890-ben született Zolnay életéről keveset tudunk, az életrajzi lexikonok kizárólag 1913-ban született azonos nevű fiáról emlékeznek meg: ő 1947-től a Magyar Rádió dramaturgja, 1952 és 1956 között a *Könyvbarát* és a *Könyvtáros* című folyóiratok felelős szerkesztője volt, majd szabadfoglalkozású íróként folytatta pályáját.² A könyvtári katalógusokban íróként és nyelvészként számon tartott idősebb Zolnay Vilmos élete folyamán naplót vezetett,³ a mintegy száz gépiratos kötetre rúgó naplófolyam nagy részét⁴ a kötetek elkészülésének sorrendjében az Országos Széchényi Könyvtár Kézirattárának

⁶⁰ Oesterreichische konstitutionelle deutsche Zeitung Nr. 52 15. Juni 1848, 223.

¹ Vö.: HANGODI Ágnes: *Hamvas, Powys és Zolnay – összefüggések A száz könyv kapcsán.* = Magyar Könyvszemle 2002. 3. sz. 322–327.

² Vö.: *Új Magyar Irodalmi Lexikon* (a továbbiakban: ÚMIL) III. P–Zs. Bp., Akadémiai K., 1994. 2315–2316.

³ „Mert az, hogy több mint száz kötetben, ehhez hasonló kötetekben leírtam életemet, még nem írás. Ez csak olyan naplóféle, melyet mindenki is, de senkise olvas el.” L.: OSzK Kézirattár, Fol. Hung. 3396, 2.

⁴ A gépiratok bizonyos hányada napjainkban még zárolt anyagnak számít: „Hogy bele-bele olvasgatok írásaimba, egyre az jár a fejemben, hogy ezek csak a Széchényi könyvtár kéziratárában vannak meg és ott is a zárt anyag közt hozzáférhetetlenül.” L.: OSzK Kézirattár, Fol. Hung. 3395, 78.

adta el. Közülük az 1977 májusában és júniusában a Kézirattárba került,⁵ egyenként százoldalas gépelt kéziratok önéletrajzi vonatkozásokat is tartalmaznak. Zolnay a következőket írja fiatalkori tanulmányairól és érdeklődési köréről:

„Anyám az akkori idők leányoktatásának legmagasabbját végezte el, felső-leányiskolába járt. [...] Tőle örököltem a mérsékelt bohémságomat, a szépnek, a művészeteknek, az irodalomnak a szeretetét. [...] Apám – az akkori divatnak megfelelően – elhatározta, hogy jogász leszek és én mint szófogadó gyerek beiratkoztam a jogra. Elvégeztem, de soha az életben egy makulányi hasznát se vettem. [...] Ami meg az irodalmat illeti amolyan kül-újságíró lettem, számos firkálás hétfilapokba, egy-két könyv jelzi még ma is, hogy valamikor író szerettem volna lenni.”⁶

A húszas évek második felében, egyetemi tanulmányai befejezése után gyakran változtatott munkahelyet:

„Tanulok, elvégzem az egyetemet, kineveznek tisztviselőnek, dolgozom a lóversenyek totalizateurjénél, a IX. fizetési osztályból B listára tesznek, a Film Club igazgatója leszek, [...] megbukik a Film Club és eselek a Siófoki Kaszinó igazgatóságától is. Könyvkötészeti tanfolyamot végzek, könyvet kötök, [...] könyvkereskedést nyitok Toln[a]i Jóskával, a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárban dolgozom, – itt kezdek el írogatni, de nyomda nélkül, egyre lejjebb megyek, hogy megélhessek szellemi szükségmunkát vállalom és végre kikötök Bajcsy-Zsilinszky Előörs című lapjánál, mint kiadóhivatali főnök. [...]”⁷

A könyvkereskedés említésére a későbbiekben újra kitér:

„1929-ben Tolnai Józseffel egy antiquáriumunk volt a Kecskeméti utcában Tolnai József és társa címen. Ebben az üzletben – sok vevőnk nem volt, de ha volt egy könyv eladásának hasznából akár két hétig is megélhettünk – sokat kártyáztunk.”⁸

Zolnay már ezekben az években gyűjti a könyveket, rengeteget olvas otthon és könyvtárakban⁹, majd újabb fordulópontra következik be életében, publikálni kezd, tanulmányai jelennek meg a *Magyar Nyelvőr* és az *Uj Idők* című lapokban:

„Minden előzetes nyelvészeti tanulmány nélkül ezekben az években elkezdtem nyelvészkedni. [...] Uj lehetőség nyílt, megpróbálkoztam most már akkoriban igen előkelő lapba az *Uj Idők*be, melyet Herczeg Ferenc szerkesztett irni. Beküldtem pár cikkemet és elfogad[dt]ák valamennyit. Fodor József volt akkoriban a szerkesztő [...]

⁵ ZOLNAY Vilmos: *Mindaz, ami emberi, nem idegen tőlem*. Bp., 1977. 100 lap; Nem tehetek róla, hogy élek címen írja gondolatait Zolnay Vilmos, Budapest, 1977-ben. 102 lap. OSzK Kézirattár, Fol. Hung. 3395 és 3396. A Gyarapítási Osztályon örözött, Wix Györgyné és W. Windisch Éva osztályvezetők és az eladó Zolnay által aláírt vételi jegyzékek szerint egyenként 450 forintot fizetett érték a könyvtár.

⁶ OSzK Kézirattár, Fol. Hung. 3396, 65–68.

⁷ OSzK Kézirattár, Fol. Hung. 3395, 37. Katsányi Sándor közlése szerint a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár korabeli irataiban és nyilvántartásában sehol nem bukkan fel az idősebb Zolnay neve.

⁸ Ua. 41. Megint máshol említi a pontos címet is: Kecskeméti u. 5. Vö. ua. 42.

⁹ „Sokat olvastam azokban az időkben, volt hozzá elég időm, de még mindig nem jutott eszembe, hogy nemcsak olvasni, hanem írni is lehetne.” L.: ua. 38.

szívesen fogadtak és megbeszélték velem, hogy egy rovatot nyitnak nekem »Anyanyelvünk szépségei és érdekességei« címmel.»¹⁰

A két lapban megjelent publikációk sora egyrészt előkészítés, a gyűjtés megkezdése a későbbi, igazi kutatási területhez, a szleng vizsgálatához, másrészt pedig szólásmondások, közmondások, különböző tudományterületekről származó hasonlatok magyarázó feldolgozása¹¹. A húszas évek második felében kiadták Zolnay első könyveit is. Anekdotagyűjteménye anyagának összeállításáról naplójában is megemlékezik:

„A sok könyvtárba járás és olvasás közben érdekes anekdotaszerű dolgokat olvasva, kezdtem ezeket gyűjtögetni. Mikor már egy pár száznál soha le nem közölt anekdotával volt tele a füzetem megmutattam dr. Radisich Elemérnek [...] jóbarátom és mentorom volt és elkérte a kéziratomat, hogy majd kiadhatja a Királyi Magyar Egyetemi Nyomdával, hol lektor és szerkesztő volt.»¹²

A *Magyar történelmi anekdoták* 1927-ben jelent meg a létrejöttének háromszázötvenedik évfordulóját ünneplő Egyetemi Nyomda kiadásában.¹³ A kötet bevezetőjében Zolnay filológiai pontossággal járta körül az 'anekdota' szó eredetét, jelentését, az 'adomá'-tól való különbségét¹⁴. Másik érdeklődési területe a kártyajátékok története és szabályai:

„Igaz, hogy minden akkoriban ismert és játszott kártyajátékot magam is jól játszottam, de mégse voltam bevezetve a kártyások világába. A kártyakaszinói igazgatóságok erre is megtanítottak és foglalkozni kezdtem a kártya történetével.»¹⁵

Az újabb gyűjtés és könyvtárban való bűvárkodás eredménye egy évvel később *A kártyajátékok története és a kártyajátékok* című Zolnay-mű,¹⁶ majd ezt két kiadásban követi a ma már römiként ismert kártyajáték szabálykönyve: *A bridge-rummy szabályai*¹⁷. Az antikvárium alapításával és működésével kapcsolatos, fentebb már közölt idézet folytatása e szabálykönyv megírásáról is megemlékezik:

„Ha ketten voltunk Jóskával, akkor römiztünk. Ezt a játékot akkor még Bridge rummynak hívták és a szabályait egységesen nemigen játszották, ki így, ki úgy. Ekkor

¹⁰ Ua. 40., 46.

¹¹ L. egyrészt a *Magyar Nyelvőr* Magyarázatok című rovatában, pl. *Frászkarika*. L.: 1930. VII–VIII. 214–215; *Egy szalmaszálat se tesz keresztül*. L.: 1931. I–II. 29–31.; *Botfüll*. L.: 1932. 1–2. 28–30.; *A hamiskártyások nyelve I–III*. L.: 1933. 1–2. 17–22., 3–4. 50–53., 5–6. 82–85.; másrészt az *Uj Idők* Anyanyelvünk szépségei és érdekességei című rovatában, pl. *A kutya és szinonimái*. L.: 1932. 8. 231.; *Az állatvilágból vett hasonlatok*. L.: 1932. 30. 118.; *Az állatok hangjáról*. L.: 1933. 23. 724.

¹² OSzK Kézirattár, Fol. Hung. 3395, 38.

¹³ *Magyar történelmi anekdoták*. Összegyűjtötte ZOLNAY Vilmos. Bp., Kir. M. Egyetemi Ny., 1927. 185.

¹⁴ Ua. 3–4.

¹⁵ OSzK Kézirattár, Fol. Hung. 3395, 41.

¹⁶ *Kártyaszótárral és 34 képpel*. Bp., Pfeifer Ferdinánd Nemzeti Könyvkereskedésének kiadása, 1928. 383.

¹⁷ Bp., Tolnai, 1929. 51. és Lörinc, 1930. 46.

jött az a gondolatunk, hogy meg kéne írni az új játékok szabályait. A gondolatot tett követte és Jóska saját költségén kiadta a könyvet. A könyvet én írtam meg!”¹⁸

Zolnay Vilmos a harmincas évek második felétől a szlengkutatásnak szentelte életét:

„Én már 1935-ben megkezdtem pl. a fattyúnyelvi szavak gyűjtését, első ilyenfajta írásai[m] főleg a Magyar Nyelvörben jelentek meg. Budapest ostroma után 1945 tavaszán csatlakozott munkámhoz Gedényi Miska¹⁹. Három nagy szótárt írtunk meg.”²⁰

Az 1980-as években indult modern magyar szlengkutatás műhelye, a Debreceni Egyetem Magyar Nyelvtudományi Intézete a közelmúltban könyvsorozatát indította, elsősorban a téma iránt érdeklődő kutatók, nyelvészek és egyetemi hallgatók számára. A sorozat első kötetében Kis Tamás tanulmánya fejezetet szentel Zolnay Vilmos és Gedényi Mihály munkásságának, megindokolva azt is, miért nem váltak igazán ismertté a szótárak:

„Bár ez a szótár összeállítói szerint elkészült, publikálása nem valósult meg, vélhetőleg (és elsősorban) – különböző személyes(kedő) és (tudomány)politikai okok mellett – a szótárkészítők (jó és rossz értelemben is igaz) »dilettantizmusa, amatőrizmusa« miatt. [...] Életükben egyetlen közös fattyúnyelvi munkájuk sem jelenhetett meg, [...] Ez a publikálási lehetőségektől való elzártság magyarázza azt a sajnálatos tényt, hogy hatalmas, huszonnégy kötetes, több tízezer adatot tartalmazó szótárak és [...] szlengfelfogásuk semmilyen hatással nem volt a magyar csoportnyelvek kutatására.”²¹

A szótárak két összeállítója azonban érezte, hogy hatalmas munkájukat valamilyen módon mégis hasznosíthatóvá kellene tenni, ezért azt a megoldást választották, hogy a három szótár – A magyar fattyúnyelvi szótára I–XXXIV. füzet; A magyar fattyúnyelvi szinonimái I–IV.; Budapesti fattyúnyelvi szójegyzék I–III. – anyagát öt példányban tisztázták és gépiratos formában nagykönyvtáraknak adták el. Az Egyetemi Könyvtár és a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár mellett szakértői vélemények bekérése után az Országos Széchényi Könyvtár is megvásárolta a szótárakat: 1972-ben 15 000, ill. 3 000 forintért az első két gyűjtést (eladó: Zolnay Vilmos), 1976-ban pedig 4 000 forintért a harmadikat (eladó: Gedényi Mihály)²². A két kutató munkássága előtti tisztelgésből 1996-ban egy művük átdolgozott változata megjelent nyomtatásban²³. A *Budapest a fattyúnyelvben* című munka keletkezési körülményeire Zolnay Vilmos naplójában így emlékszik:

¹⁸ OSzK Kézirattár, Fol. Hung. 3395, 42.

¹⁹ Gedényi (Gremesperger) Mihály (1908–1988): író, újságíró, fordító, bibliográfus. Életrajzát részletesen í. ÚMIL I. A–Gy. Bp., Akadémiai, 1994. 665.

²⁰ OSzK Kézirattár, Fol. Hung. 3395, 66.

²¹ Kis Tamás: *Szempontok és adalékok a magyar szleng kutatásához*. In: *A szlengkutatás útjai és lehetőségei*. Szerk. Kis Tamás. Debrecen, Kossuth Egyetemi K., 1997. /Szlengkutatás, 1./ 263–264.

²² Vételi jegyzék és utalvány, 1972. december 1., Számlanaplószám: 494/72. Mellékletek: Bélléi Pál és Fajcsék Magda szakvéleménye; Vételi jegyzék és utalvány, 1976. október 1., Számlanaplószám: 92/77. Melléklet: Fajcsék Magda szakvéleménye. Gyarapítási osztály irattára.

²³ ZOLNAY Vilmos–GEDÉNYI Mihály: *A régi Budapest a fattyúnyelvben*. Szerk. FAZAKAS István és KIS Tamás. Bp., Fekete Sas, 1996. 132 l. A kötet kiadása előtt az eredeti kéziratból részletek jelentek meg a *Mozgó Világban*. (L. *Mozgó Világ*, 1994. 5. 32–38.) A közlés magyarázó jegyzete szerint a pályázató intézmény pontos neve: Nagy-Budapesti Néprajzi Munkaközösség.

„Azt hiszem, már említettem, hogy gyűjtésünkkel egy pályázaton is részt vettünk [...] Azt tudom, hogy Ortutay Gyula volt a pályázatok döntőbírája. [...] A Főváros Néprajzi Intézetének pályázatán második díjat nyertünk Budapest a fattyúnyelvben című munkánkkal. Első díjat két okból nem: először, mert nem volt szorosan néprajzi, másodsor, mert csonka volt a mű. Inkább nyelvészeti munkának minősítették. És ebben igazuk is volt. Hogy pedig csonka volt, annak oka az 1956-os ellenforradalom volt. November 1-re kellett beadni a pályázatot és nem tudtunk dolgozni ágyutűzben, utcai harcok között, mikor újból lerombolták Budapestet. Mentségül ezt meg is irtuk és elfogadták mentségünket, de így csak másodikak lettünk.”²⁴

Zolnay Vilmos élete folyamán nem csak Gedényivel együtt összeállított szótárait és naplójának százdalanként gépelt köteteit adta el a nemzeti könyvtárnak. Az egyedi leltárkönyvek tanúsága szerint többször előfordult az is – valószínűleg leginkább olyankor, amikor anyagilag szorult helyzetbe került –, hogy magánkönyvtárának kötetéből ajánlott fel megvételre az OSzK-nak. 1963 októberében mintegy kilencven kötet jegyzékét nyújtotta be a Gyarapítási osztálynak, ahol gondos válogatás után végül 51 kötetet és a *Magyar Bibliophil Szemle* megjelent évfolyamait vették meg tőle összesen 2 722 forintért.²⁵ A felajánlott kötetek tartalmuk alapján két csoportba sorolhatók: Zolnay egyrészt eladta olyan témájú és tartalmú műveit, amelyek alapján és segítségével korábban a fattyúnyelvi kutatásaihoz és a fent megjelölt könyveihez szükséges gyűjtőmunkát végezte, a hatvanas években azonban már nincs szüksége rájuk; másrészt válogatást ajánlott fel a könyvekről szóló – könyvekkel kapcsolatos, gyakran bibliofil értéket képviselő, általa gyűjtött munkákból.

Az első csoport könyvei a fentiekben már említett Hamvas-kötethez hasonlóan gyakran tartalmaznak kéziratos bejegyzéseket,²⁶ ez is bizonyítja, hogy Zolnay gyűjtőmunkája során használta őket. Kedvelt módszere volt, hogy a kötetek olvasása közben a hátsó belső borítóra ceruzával feljegyezte azokat az oldalszámokat és témákat, amelyeket a későbbiekben fel akart használni, a megfelelő oldalakon pedig lapszéli függőleges ceruzavonással vagy felkiáltójellel jelölte meg a számára fontos bekezdést. Így járt el Lestyán Sándor *Pest-budai regélő* című műve,²⁷ Takáts Sándor és Rexa Dezső munkája,²⁸ Balla Vilmosnak a régi pesti kávéházak legendáit, törtékeit, furcsaságait összegyűjtő könyve,²⁹ vagy egy D'Artagnan álnévű szerző kétkötetes, a régi magyar társas életről szóló munkája esetében.³⁰ E két utóbbi mű bizonyítékuul szolgál arra is, hogy Zolnay valóban felhasználta későbbi saját munkáiban az olvasottakat: a Balla-mű a *Budapest a fattyúnyelvben* című könyv, D'Artagnan munkája pedig a *Budapesti fattyúnyelvi szójegyzék* irodalomjegyzékében szerepel. Az utóbbiban megtalálható még Rexa Dezsőnek egy másik műve, amelyet az eladási jegyzék szintén felsorol.³¹ A fentebb már említett *Magyar történelmi anekdoták* című kötetben az utolsó oldalak tekintélyes forrásmutatójában is szerepel egy kötet az eladási jegyzékről, a Gracza

²⁴ OSzK Kézirattár, Fol. Hung. 3395, 69–70.

²⁵ Elismervény, 1963. október 2., Számlanaplószám: 692/93, Leltári szám: V1235/3, Gyarapítási osztály irattára.

²⁶ L. az 1. sz. jegyzetet. Az OSzK 1963-as egyedi leltárkönyvének leltári és raktári számai alapján valamennyi Zolnaytól vásárolt kötetet kézbe tudtam venni.

²⁷ LESTYÁN Sándor: *Pest-budai regélő*. Bp., Officina, 1940. 245.

²⁸ TAKÁTS Sándor: *A régi Magyarország jövedve. I–II*. 2. kiad. Bp., Athenaeum, é. n. 400 l.; REXA Dezső: *Margitsziget*. Bp., Officina, 1940. 110 l.

²⁹ BALLA Vilmos: *A kávéforrás. Régi pesti kávéházak legendái*. Multszázadbeli lokáltulajdonosok, törzsvendégek és egyéb híres alakok a márványsztalok körül. Nevezetes történetek a kőbesüllyedt időkől. Elfelejtett pesti furcsaságok; eltűnt furcsa pestiek. Bp., Légrády, 1927. 240 l.

³⁰ D'ARTAGNAN [VAY Sándor v. Sarolta]: *Régi magyar társasélet. I–II*. Bp., Athenaeum, 1900. 479, 518 l.

³¹ REXA Dezső: *Képeskönyv képek nélkül a régi Pestről*. Bp., Stilus, é. n. 118 l.

György által összeállított *A nevető Magyarország*,³² és ugyanez a helyzet Zolnaynak a kártya történetéről szóló munkájában is, ott az irodalomjegyzék Peisner munkáját³³ említi. Ha ennyire közvetlen bizonyíték – tehát a Zolnay-művek irodalomjegyzékében való szereplés – nem is került elő több, az eladási jegyzék e csoportba sorolható könyvcímei és az átnézett tartalmak alapján a legtöbbről feltételezhető, hogy Zolnay szintén az anyaggyűjtés során használta őket³⁴:

- ÁBRÁNYI Kornél, id.: *Képek a múlt és jelenből*. Bp., Pallas, 1899. 244 l.
Budapest pusztulása. GODA Gábor előszavával. A képanyagot összeáll., a kísérszöveget és adattárat írta LÖBL Dezső. Bp., Officina, 1946. 65 kép
Budapest története. Szerk. SZENDY Károly. I. Budapest az ókorban. 1–2. Bp., Kir. M. Egyetemi Ny., 1942. XIII, 867 l.
Budapest története. Szerk. SZENDY Károly. III. Budapest a török korban. Bp., Egyetemi Ny., 1944. XIII, 460 l.
 DIVALD Kornél: *A régi Buda és Pest művészete a középkorban*. (Műtörténelmi és topográfiai tanulmány). Felolvastattott a Szent-István-Társulat Tudományos és Irodalmi Osztályának 1901. márczius 12-én tartott ülésében. Bp., Szent István Társulat, 1901. 103 l.
 GYÖRGY Endre: *A pesti városháza*. Pillanatképek a városháza és a városházaiak életéről. Bp., Bíró Miklós ny., é. n. 264 l.
 JESZENSZKY Sándor: *Szép Budapest*. Bp., Athenaeum, 1928. 223 l.
A Kerepesi-úti temető költészete. Sirversek, sirfeliratok a Kerepesi-úti temető történetével. Egybegyűjtötte KÁROSY Pál. Bp., a szerző kiadása, 1934. 484 l.
 KOLOZS Jenő: *Akikről Budapest utcáit elnevezték*. Adatok a főváros történetéhez. Bp., Faragó Imre nyomdája, 1943. 119 l. (Ebből a könyvből 200 számozott példány készült. Ez a 12. számú.)
 MÓRICZ Pál: *Régi magyar élet*. Történetek és feljegyzések. Bp., Singer és Wolfner, 1913. 208 l.
 NEMES Antal Dr., budavári káplán, okleveles hittanár: *A Nagyboldogasszonyról nevezett Budavári Főtemplom története és leírása 52 képpel és egy műmelléklettel*. Bp., Athenaeum, 1893. 252 l.
Pest-budai múzsa. Összeáll. TRENCSENYI-WALDAPFEL Imre. Bp., Officina, 1942. 67 l. /Officina képeskönyvek 40./
 RADÓ Richárd: *Pest-budai emlékek a XIX. századból*. Bp., Rózsavölgyi és Társa, é. n. 264 l.
 SACELLÁRY Pál: *Pest-budai mozaik*. Rajzok a szabadságharc előtti évek Pestjének társadalmi életéből. BÁRCZY István előszavával. Bp., Rózsavölgyi és Társa, é. n. 82 l.
 SCHMALL Lajos: *Adalékok Budapest székesfőváros történetéhez. I–II*. Bp., a székesfőváros kiadása, 1899. 335, 379 l.
 TAKÁCS Marianna, M.: *A Budavári Mátyás-templom. 16 képpel. A Nagyboldogasszonyról nevezett koronázó főtemplom*. Bp., szerzői kiadás, 1940. 76 l. /A budapesti M. Kir. Pázmány Péter Tudományegyetem Művészettörténeti és Keresztényrégészeti Intézetének dolgozatai 64./

³² *A nevető Magyarország*. Egyetemes adomagyűjtemény két kötetben. Összeáll. GRACZA György. Második, tetemesen bővített kiadás. Bp., Lampel, 1901. 380, 371 l.

³³ PEISNER Ignác: *Budapest a XVIII. században*. Bp., Singer és Wolfner, 1900. 219 l.

³⁴ Az eladási jegyzéken általában csak a szerzők vezetékneve, a mű rövid(itett) címe és bizonyos esetekben megjelenési év szerepel. A leírásokat a pontosított bibliográfiai adatokkal az OSzK katalógusai és autopszia alapján egészítettem ki.

TAKÁTS Sándor: *Régi idők, régi emberek*. 2. kiad. Bp., Athenaeum, é. n. 471 l.

VÁRADI Antal: *A régi Pest emlékeiből*. A szerzőnek ötvenéves írói jubileumára kiadja a jubileum rendező bizottsága. Bp., Pesti Könyvnyomda Rt., 1921. 320 l.

VASS Klára: *Buda német utcanevei. A Vár és Ujlak utcanevei 1696–1872*. Bp., Pfeifer, 1929. 133 l. /Német philologiai dolgozatok XXXIX./

Témája alapján ebbe a csoportba tartozónak vélem azt a két művet is, amelyek egybekötve, kolligátumként szerepelnek az eladási jegyzéken. Gallina Frigyes két művének³⁵ az az érdekessége, hogy Zolnay – a legtöbbször vitatkozva a szerzővel vagy kiegészítve annak mondanivalóját – számos helyen ceruzával írt lapszéli megjegyzésekkel látta el a köteteket. Gallina a következőket írja egy helyen:

„Mint kiáltó példát említettem fel, hogy a közismert Kossuth (félreértésre alkalmas aligha adó) családi név mellé odaírták a keresztnévet, ellenben kevésbé, vagy alig ismert családnevek mellől elhagyták azt. Néhány példa erre: [...] báró Liphthay-utca (melyik Liphthay báró?), [...]”³⁶

Zolnay megjegyzése a lap szélén:

„Házakat épített! Ez volt az érdeme. Ki is kötötte hogy akkor épít, ha a beépített utcát róla nevezik el.”

Máshol Gallina azt írja:

„Corvin Mátyás csak a maga világhíre vergődött palotáját építhette fel, de ugyan ki gondolt volna akkoriban még nálunk a házak szépségére?”³⁷

Zolnay pontosít a lapszálon:

„Nem is ő építette csak belsőleg diszítette. Építője Zsigmond volt.”

A Hamvas-kötethez hasonlóan mindkét kötet hátsó borítójának belsején szerepel Zolnay saját kezű aláírása és egy hét eltéréssel két 1949. januári dátum, valószínűleg az olvasás-átnézés-jegyzetelés időpontjai.

Zolnay Vilmos egész életében sokat olvasott, még nyolcvannolcadik életévébe lépve is a következőket írja naplójába, amikor arról számol be, hogyan telik egy napja:

„A séta déli 1 óráig eltart okvetlen. Ilyenkor intézem kiseded pénzügyi dolgaimat – irasaimat elhelyezni pénzt sürgetni, apró bevásárlások, cukorka, más édesség, ujság stb. – elintézni. [...] 10-11-re mindig ágyban vagyok és kezdődik legfőbb szórakozásom az olvasás. Mint már mondtam 12-ig mindég olvasok.”³⁸

Valószínűleg magánkönyvtára alakításában is jól meghatározott, az olvasás szeretetéből következő gyűjtési szempontok vezették. Az eladási jegyzék alapján kirajzolódik az egyik ilyen szempont: a könyvekkel a lehető legszélesebb értelemben foglalkozó könyvek csoportja. Zolnay tagjai volt a Magyar Bibliophil Társaságnak, a Társaság első és második évkönyvében a rendes tagjok

³⁵ GALLINA Frigyes, Dr.: *Budapest utcanevei*. Koll. I. *Utcáink esztétikája*. Koll. 2. Bp., a székesfőváros háziynyomdája, 1931. 89 l. Különlenyomatok a Városi Szemle XVI. évfolyamából.

³⁶ GALLINA: *Budapest*, 1931. 25.

³⁷ GALLINA: *Utcáink*, 1931. 9.

³⁸ OSZK Kézirattár, Fol. Hung. 3396, 49.

között – a névsorban utolsóként – szerepel a neve.³⁹ Az eladási jegyzéken több olyan könyvet ajánlott fel, amelyekhez a korábbiakban a Társaság rendes tagjaként az évi 16 pengő tagdíj befizetése ellenében illetménykötet formájában juthatott hozzá,⁴⁰ ilyen például a Társaság által 1937-ben rendezett kiállítás katalógusa, *A rézmetszettel díszített könyv*.⁴¹ Szentkúty (Drescher) Pál összeállításában három további munka található még az eladási jegyzéken: az Officina képeskönyvek című sorozatban megjelent *A szép magyar könyv 1473–1938*, a Tótfalusi Kis Miklós amszterdami betűmintaalapját bemutató különnyomat a *Magyar Könyvszemléből* és a Rudolf Koch művéből fordított-kiegészített *Jelek könyve*.⁴² Szintén Zolnay társasági rendes tagságával lehet összefüggésben, hogy magángyűjteményében őrizte és a jegyzéken felajánlotta megvételre a Magyar Bibliophil Társaság lapjának, a *Magyar Bibliophil Szemlének* valamennyi számát.⁴³ A 'könyves' könyvek iránti érdeklődésének további bizonyítékai az eladási jegyzéken:

HAMVAS Béla: *A száz könyv*. Bp., M. Kir. Egyetemi Ny., 1945. 40 l.

Író és olvasó. GEDÉNYI Mihály dr. az Országos Irodalmi és Művészeti Tanács főtitkára előadása az Országos Nemzeti Klubban 1943. március 10-én. Bp., Kir. M. Egyetemi Ny., 1943. 21 l. /Az Országos Nemzeti Klub kiadványai 73./

JAKAB Elek: *Az erdélyi hírlapirodalom története 1848-ig*. Bp., MTA, 1882. 86 l. /Értekezések a nyelv- és széptudományok köréből X. kötet IX. szám/

KNAUZ Nándor: *Az esztergomi Corvin-kodexek*. Bp., Athenaeum, 1880. 22 l.

KNER Izidor: *Eszmék és viaskodások*. Gyoma, Kner, 1906. 408 l.

KORNIS Gyula: *A könyv dicséreti*. Bp., Franklin, é. n. 52 l. /Olcsó Könyvtár, Új folyam I. sz./

Könyvek könyve. 87 magyar író, tudós, művész, közéleti ember és kiadó vallomása kedves olvasmányairól. Szerk. és bevezetést írt hozzá KÖHALMI Béla. Bp., Lantos, 1918. 248 l.

LÖBL Dezső: *A Löbl-nyomda hatvan éve*. Dallos Hanna rajzaival. Bp., Löbl, 1936. 60 l.

A magyar könyvkereskedelem szokásjoga. Bp., Magyar Könyvkiadók és Könyvkereskedők Országos Egyesülete, 1937. 34 l.

A magyar sajtójog úgy a mint életben van. Az 1914. évi XIV. törvénycikk a vele összefüggő törvényekkel és végrehajtási rendelettel. Rendezte és magyarázta Dr. KENEDI Géza. Bp., Franklin, 1914. 214 l. /Magyar törvények. A Franklin Társulat zsebkiadásai/

Régi fametszetes magyar vagy magyar vonatkozású könyvek (1493–1599) a Sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeumban, amelyeket sorba szedett, megrajzolt,

³⁹ A Magyar Bibliophil Társaság évkönyve. I. 1921–1928. Bp., MBT, 1928. 50., A Magyar Bibliophil Társaság évkönyve. II. 1929–1930. Bp., MBT, 1931. 29.

⁴⁰ A Magyar Bibliophil Társaság kiadói tevékenységéről és az illetménykötetéről I. POGÁNY György: *A Magyar Bibliophil Társaság története (1920–1970)*. In: *Írás és könyv*. A Magyar Bibliophil Társaság évkönyve. I. 1987. Bp., MBT, 1987. 126–130.

⁴¹ *A rézmetszettel díszített könyv*. A Magyar Bibliophil Társaság nyolcadik kiállítása az Országos Magyar Iparművészeti Múzeumban. Rendezte és a katalógust szerk. Dr. DRESCHER Pál. Budapest, 1937. április hó 15–május 15. Bp., Magyar Bibliophil Társaság, 1937. 71 l.

⁴² *A szép magyar könyv. 1473–1938*. Bp., Officina, 1938. 39 l. 31 ill. /Officina képeskönyvek/; *M. Tótfalusi Kis Miklós amszterdami betűmintaalapja*. Bp., Kir. M. Egyetemi Ny., 1943. 10. 2 l. /Könyv. a Magyar Könyvszemle 1942. évi IV. füzetéből/; *Jelek könyve mely a jelek minden fajtáját tartalmazza, ahogy azokat az ősidők, az ókor, a korai kereszténység s a középkor népei használták*. Barátai segítségével gyűjtötte, rajzolta és magyarázta Rudolf KOCH. Ford. és itt-ott magyar példákkal kieg. SZENTKÚTY Pál. Bp., Hungária, 1941. 100 l. /Hungária könyvek 8./

⁴³ A Szemle két évfolyama a Hírlaptárba került. L. Elismervény, 1963. október 2.

saját kezűleg és munkatársai segédelmével fa-dúccokba metszett és kinyomtatott VARGA Nándor Lajos. Bp., a szerző kiadása, 1942. 443 l.

Tíz írás a nyomdászatról. Bp., Hungária, 1943. 217 l.

Ebben a csoportban is van két kötet, amelyek elolvasásakor Zolnay fontosnak érezte a szerző gondolatainak kiemelését a fentebb már ismertetett módon: ceruzával írt oldalszámok felsorolása a hátsó kötésbelsőn és ceruzavonások a lapszélén a megfelelő oldalakon. Mindkét munka⁴⁴ Szana Tamás⁴⁵ tollából született, Zolnay figyelmét főleg a könygyűjtőkkel-könyvgyűjtéssel kapcsolatos megállapításai keltették fel. A könyv történetét taglaló 1888-as munka VI., a könyvek kötésével foglalkozó fejezetében Szana Szent Jeromos panaszát idézi, Zolnay pedig fontosnak tartja kijelölni a lap szélén az idézetet:

„A harmadik és negyedik században már oly fényűzést fejtettek ki a könyvkedvelők, hogy szent Jeromos fájdalmasan kénytelen panaszolni: »a könyvek drága-kövektől csillognak, s a meztelen Krisztus meghal a templomok ajtaja előtt«.”⁴⁶

HANGODI ÁGNES

Az Athenaeum, a Nova és a Dante kétpengős regényei. A 20. század harmincas éveiben volt egy kiadványtípus, amelyet az ármegjelölése alapján kétpengős könyveknek neveztek, s amelyeket a korabeli cikkek, tanulmányok gyakran emlegetnek. Pl. Fábrián István a gimnazisták olvasmányairól szóló tanulmányában ezeket olvashatjuk:

„Ebben a korban kezdenek szerepelni a különböző kiadásban, de egységes szelvényben megírt kétpengős regények. Lehet, hogy a kiadók tervei közt nem szerepel a kamaszok erotikus vágyának kielégítése, de a diákok erre használják fel ezeket a regényeket. Különösen Vicki Baum népszerű, akinek nevét a jól ismert kamaszvihogással szokták emlegetni. Ezek a könyvek és a detektívregények adják mindvégig a nagy átlag olvasmányainak alaprétegét.”¹

Kenyeres Imre ugyanebben az évben az egyetemisták olvasási szokásairól írva, többek között a következőket mondja:

„Legnagyobb részüket az irodalom továbbfejlődése nem érdeklí s ezért minden újabb irodalmi jelenség közömbös előttük. Van ugyan egy típus, amely a divatos, új regényeket forgatja, de ez az irodalomban csak időtöltő eszközt keres és az irodalmi igényesség legprimitívebb megnyilvánulásaként olvassa, ami elébe kerül. A problémát,

⁴⁴ SZANA Tamás: *A könyv régen és most.* Bp., Hornyánszky, 1888. 113 l.; Uő: *Egy amateur naplójából.* Bp., Athenaeum, 1899. 183 l.

⁴⁵ 1844–1908., szerkesztő (*Hazánk, Szépirodalmi Közöny, Figyelő, Regélő, Koszorú, Fővárosi Lapok*), kritikus, művészettörténész. A debreceni református kollégiumban tanult, 1867-ben ügyvédi oklevelet szerzett. 1876 és 1906 között a Petőfi Társaság alapító főtitkára, 1901-től az Uránia Színház igazgatója. Az Akadémiával és a Kisfaludy Társasággal szemben kialakult irodalmi ellenzék tagja. Érdemeket szerzett a magyar irodalom és képzőművészet külföldi, és a fiatalabb magyar elbeszélők (Bródy, Godzsú, Mikszáth, Rákosi) hazai népszerűsítésében. A kilencvenes évektől érdeklődése a képzőművészet felé fordult. L. ÚMIL III. P–Zs. Bp., Akadémiai K., 1994. 1895.

⁴⁶ SZANA: *i. m.* 1888. 66.

¹ FÁBIÁN István: *Gimnazisták olvasmányai.* = Magyar Szemle 1936. (26. köt.) 196.